

UN CAVALLER CATALÀ A LA CORT DEL REI NIALL ÓG O'NEILL (IRLANDA DEL NORD, TARDOR DEL 1397)

Dublín, Königsberg, París, Mahdia (Tunis), Nicòsia, Nàpols, Reims, Granada, Avinyó, l'illa de Man, sant Jaume de Compostel·la, Canterbury, Alemanya, etc. La llista de ciutats i de països visitats pel cavaller rossellonès Ramon de Perellós és tan extraordinària que és molt possible que fos l'únic català que, en tota l'edat mitjana, recorregués les grans masses forestals de Lituània lluitant al costat dels cavallers teutònics, o els prats i les pastures de la vella Irlanda. Perellós va ser a Irlanda, un autèntic *finis terrae* segons la visió del món que es tenia en aquells moments, entre finals del mes de novembre del 1397 i principis de gener del 1398. Hi va anar com a pelegrí —i alhora també com a cavaller— amb la intenció d'arribar fins al Purgatori de sant Patrici, una cova situada en una illa de l'estany conegut com a Lough Derg en anglès, o Loch Deirgeirt (el Llac de l'Ull Vermell) en gaèlic, al nord d'Irlanda. Segons la tradició, en aquesta cova hi havia una porta d'accés al més enllà. L'objectiu del pelegrinatge era descobrir si el rei Joan I, mort de sobte el 19 de maig del 1396 enmig d'una partida de caça a l'Empordà, era en el Purgatori. Perellós va recollir el relat del seu viatge des de la cort papal d'Avinyó fins a l'illa del Lough Deirgeirt, i la seva trobada amb Joan I enmig de les penes i de les anfractuositats del més enllà, en el llibre *Viatge al Purgatori de Sant Patrici*. Aquesta obra és també el testimoni d'una gran aventura cavalleresca duta a terme viatjant per terres gairebé desconegudes i atrevint-se fins i tot a penetrar en un espai en principi vedat als mortals.

LES DUES IRLANDES

Perellós va poder veure dues Irlandes, la dominada pel rei d'Anglaterra i la rebel. Els habitants de la Irlanda sota control anglès o, com de vegades se l'anomenava en la documentació de l'època, «inter anglicos», eren, segons el cronista francès J. Froissart (1337-1404), «més com nosaltres — és a dir com els francesos— i s'aprofiten del comerç». En canvi, els irlandesos rebels, segons Froissart, «no coneixen el comerç ni en volen

saber res, i viuen de forma grossera i ruda». Perellós no fa una distinció tan clara com Froissart, però si fa no fa ve a dir gairebé el mateix, ja que només comença a parlar dels costums rudes i salvatges dels irlandesos quan travessa la frontera entre les dues Irlandes i entra per primer cop en contacte directe amb els homes d'Isnel, o Niall Óg, O'Neill, el rei de l'Ulster.

Els irlandesos rebels controlaven la major part del nord, de l'oest i del sud-oest de l'illa, a més de les serralades boscoses i de les àrees pantanoses de l'interior. L'Ulster era la regió més extensa i més important sota el seu domini. La zona que s'estenia entre Dundalk i Dublín era la més important controlada pels anglesos. L'oposició entre aquestes dues Irlandes va ser molt forta al llarg dels segles XIV i XV. Ho posen en relleu unes paraules d'un sermó que va predicar, l'any 1349, a la cort papal d'Avinyó Richard Fitzralph, aleshores arquebisbe d'Armagh, la diòcesi a què pertanyia el santuari del Loch Deirgeirt.

Les dues nacions estan enfrontades l'una contra l'altra per un odi que s'ha convertit en una tradició [...] de manera que cada dia es roben, es maten i s'assassinen els uns als altres i una treva, o una pau, entre ells és impossible perquè a la primera de canvi, malgrat tot, es tornen a robar i a assassinar.

A finals del segle XIV, quan Perellós va arribar a Irlanda, la situació no havia canviat gaire. Ho posen en relleu les dues expedicions militars de Ricard II, rei d'Anglaterra, dels anys 1394-95 i 1399. De tota manera, cal tenir en compte que Perellós va tenir la sort que les sis o set setmanes que va passar a Irlanda com a mínim van coincidir, com ha assenyalat K. Simms, amb un dels períodes més tranquils de la història de la diòcesi d'Armagh. Això devia fer una mica més fàcil la part final i, en principi, més perillosa del seu pelegrinatge.

Roger Mortimer, el comte de la Marca, la màxima autoritat política en la Irlanda sota control anglès, havia concedit a Perellós dos escuders perquè li fessin de guies només «per la terra que el rei d'Anglaterra té a Irlanda», és a dir, pels territoris controlats per la corona anglesa, abans d'endinsar-se en les terres dels rebels. Un dels escuders parlava gaèlic i li feia de traductor. Fins arribar a Irlanda amb l'ús del francès, la *lingua franca* de l'edat mitjana, i a tot estirar del llatí, Perellós i el seu seguici en devien haver fet prou. Tot i que el francès continuava tenint vigència a Irlanda com a llengua de la noblesa, del comerç i de la burocràcia, l'anglès hi havia

anat guanyant molt de terreny i, és clar, s'hi continuava parlant gaèlic no només al territori rebel, sinó també a les zones rurals i a les ciutats sota domini anglès. Si per viatjar d'una punta a l'altra d'Europa n'hi havia prou amb el francès i el llatí, a bona part d'Irlanda, no només a la rebel, el coneixement del gaèlic, o el suport d'un traductor d'aquesta llengua, era imprescindible. Perellós ho posa en evidència quan explica que a la cort del rei Niall Óg O'Neill només hi va poder parlar gràcies al seu traductor i a «alguns altres —que devien ser eclesiàstics— que sabien parlar llatí».

JOHN COLTON, ARQUEBISBE D'ARMAGH

La missió dels dos escuders que li havia facilitat el comte de la Marca era conduir l'expedició davant de John Colton (1320-1404), un frare carmelità d'origen anglès que era arquebisbe primat d'Armagh des del 1383. (La diòcesi d'Armagh era, i és, la seu de l'arquebisbat d'Irlanda perquè, segons la tradició, havia estat fundada per sant Patrici). Colton era un intel·lectual que havia estudiat a Cambridge i que va arribar a ocupar diversos càrrecs de rellevància en l'administració anglesa abans d'esdevenir, com diu Perellós, la màxima autoritat religiosa de l'illa com a primat d'Irlanda i últim successor de sant Patrici en la seu episcopal d'Armagh.

J. Colton era un dels personatges més notables de la vida religiosa i política de la vella Irlanda. Ho posa en relleu la seva influència decisiva en el jurament de fidelitat que Niall Óg O'Neill, el rei de l'Ulster, havia fet a Ricard II, rei d'Anglaterra, a principis del 1395. Niall Óg O'Neill al principi no estava gens decidit a fer aquest pas, en bona mesura per les pressions en contra dels altres reis o caps de la Irlanda rebel, molt reacis a sotmetre's al domini anglès. Si Niall Óg O'Neill al final va acabar cedint va ser gràcies a la influència de Colton, que va ser present a la cerimònia del jurament i que, a més, va fer sovint de mitjancer en les tibants relacions entre Roger Mortimer, comte de la Marca i també de l'Ulster, i Niall Óg O'Neill, rei de l'Ulster. Com que el Purgatori de Sant Patrici estava sota la jurisdicció eclesiàstica de l'arquebisbe d'Armagh, la seva col·laboració per fer possible que Perellós hi acabés arribant era imprescindible.

OJ. d'Ivry i J. Talbot, els dos guies que havia facilitat a Perellós el comte de la Marca, no van conduir Perellós fins a Armagh, sinó fins a Drogheda, una

ciutat situada a uns cinquanta kms. de Dublín, és a dir més o menys a un o dos dies de camí a cavall. Perquè els lectors es poguessin fer una idea de les dimensions de Drogheda Perellós la compara amb viles com Puigcerdà o Tarragona, que a finals del segle XIV tenien entre 2.500 i 3.000 habitants. Tot i que Colton era arquebisbe d'Armagh, el palau episcopal el tenia a Drogheda. De fet no va arribar mai a residir a Armagh, que estava en territori diguem-ne rebel, mentre que Drogheda estava en territori fidel al rei d'Anglaterra.

J. Colton, com abans havia fet el comte de la Marca, va intentar per tots els mitjans fer recapacitar Perellós perquè no continués el viatge. El va avisar dels greus perills amb què es trobaria tant a l'entrada del purgatori com en les terres que hauria de travessar abans d'arribar-hi. Com que Perellós no va voler desistir de cap de les maneres, Colton el va citar al cap d'uns dies a la vila de Dundalk, que està situada a 35 kms. de Drogheda i que aleshores marcava la frontera entre les terres lleials al rei d'Anglaterra, o «inter anglicos», i les rebels, o «inter hibernicos». A Dundalk Niall Óg O'Neill va fer arribar a Perellós un salconduit, un guia i un missatger, mentre que l'arquebisbe J. Colton li va proporcionar un destacament de cent homes perquè li fes d'escolta i un segon traductor, Thomas Talbot, cosí de J. Talbot. Perellós va poder, doncs, sortir de Dundalk amb els papers en regla i amb una protecció en aparença molt forta, però que no va trigar gaire a mostrar les seves febleses. En efecte, quan tan sols s'havien endinsat cinc milles en territori enemic, «en la terra dels irlandesos, allà on el rei Isnel (Niall Óg O'Neill) senyorejava», els cent homes de l'arquebisbe es van aturar en un puig i no van atrevir-se a seguir, de manera que Perellós i el seu seguici van haver de continuar el camí tot sols.

En una escena que sembla treta d'una pel·lícula del *far west* mitja llegua més endavant es van trobar amb el conestable de Niall Óg O'Neill, el rei de l'Ulster, acompanyat de cent homes a cavall. Segons Darren McGettigan, el conestable era Eoin MacDomhnaill, que no era, però, irlandès, sinó escocès. Era un membre del clan dels MacDomhnaill, procedent de les illes Hèbrides i que feia molt de temps que estava vinculat a la dinastia dels O'Neill. Aquest clan fornava els reis de l'Ulster de *gallowlasses*, és a dir, de

soldats mercenaris d'infanteria pesada procedents de les muntanyes de l'oest d'Escòcia i de les Hèbrides. Els *gallowglasses*, que Edmund Curtis presentava com els geníssers de la Irlanda gaèlica, durant molts anys van jugar un paper decisiu en la 'guerra guerrejada', o de guerrilles, entre les dues Irlandes. En altres paraules, feien un paper semblant al que havien fet els almogàvers en els exèrcits de la Corona d'Aragó al llarg del segle XIII i XIV.

EN ESTRANY LLOC I EN ESTRANYA CONTRADA

La imatge que es dona dels irlandesos rebels en el *Viatge al Purgatori de Sant Patrici* en realitat és la mateixa que ja n'havien ofert d'altres viatgers anglesos i continentals. A la *Topographia Hibernica* (III,10) de Guerau de Gal·les, escrita a finals del segle XII, poc després de la invasió anglonormanda de l'illa, ja se'ls presenta com un poble bàrbar, rude i salvatge, «que viu de les bèsties i viu com les bèsties». Dos segles més tard, Perellós n'ofereix una imatge fins a un cert punt similar, tot i que en alguns aspectes més matisada i, sobretot, una mica menys despectiva. Les seves notes de caràcter etnogràfic sobre la vida a la vella Irlanda, la Irlanda «inter hibernicos», se centren en el seu *modus vivendi* i, sobretot, estan dedicades al règim de govern, a l'alimentació, a la manera de vestir-se i a l'armament i la manera de combatre. Hem de tenir en compte que R. de Perellós, vescomte de Roda i de Perellós, era un cavaller educat sobretot a la cort dels reis de França, una de les més refinades d'Europa, sinó la que més. Com a tal havia d'estar, per força, molt atent a l'alimentació, a les normes de l'etiqueta cortès i, com s'esqueia a un cavaller tan experimentat com ell, a l'art de la cavalleria i de la guerra.

Una expressió que apareix diversos cops en el relat i que resumeix molt bé la imatge que tenia Perellós dels irlandesos rebels és que feien les coses «a llur manera», és a dir al seu estil, una manera que no era ni de bon tros homologable amb la pròpia de cap de les grans corts i dels països que fins aleshores Perellós havia conegut. El vescomte de Roda i de Perellós va trobar estrany gairebé tot el que va veure a la cort del rei Isnel, o Niall Óg, O'Neill. No podia entendre, per exemple, com tot un rei podia haver organitzat una festa de Nadal tan pobra. Malgrat que hi va convidar molta gent, tot plegat li va semblar humil i rudimentari, com es pot veure a la descripció següent:

Vaig passar a la seva cort la festa de Nadal, que va celebrar amb molts de luxes, però a la seva manera, perquè, tot i que tenia molta gent al seu voltant, a nosaltres, tractant-se d'una cort reial, ens va resultar molt estranya.

I el que encara el va sorprendre més és que els irises no només no eren conscients de les seves mancances, sinó que es pensaven que la seva manera de viure i els seus costums eren més refinats i estaven molt per sobre dels propis de les grans corts europees. Després d'una conversa amb el rei Isnel sobre els usos i les modes de les corts dels reis de França, d'Aragó i de Castella, Perellós arriba a la conclusió que els irlandesos creuen que «tenen els millors costums i els més perfectes del món». Enmig dels 'irises', que és com anomena els irlandesos rebels, Perellós es devia sentir, en definitiva, com diria uns anys més tard, en un context diferent, el poeta Jordi de Sant Jordi, «en estrany lloc i en estranya contrada».

NIALL ÓG O'NEILL, EL REI ISNEL

I, tanmateix, el seu amfitrió, senyor de l'Ulster des del 1364, era un dels reis més poderosos de la *Irlanda inter hibernicos*. La família, o el clan, O'Neill, documentada des de temps molt reculats, es presentava, com a mínim des del 1260, com la dinastia que estava per sobre de tots els altres reis d'Irlanda. Els O'Neill reivindicaven títols com els de «reis d'Ultònia, hereus veritables per dret propi de tot Irlanda». Si Aodh O'Neill, l'avi d'Isnel, es va fer dissenyar un segell on es presentava com a «rex» (rei) dels irlandesos d'Ultònia, Isnel, el seu nét, l'amfitrió de Perellós, es presentava en un altre segell com el seu «princeps» (príncep).

Al llarg del segle XIV els O'Neill van ser uns grans promotors de la poesia bàrdica irlandesa. Isnel O'Neill, per exemple, va construir una mansió dedicada en exclusiva al cultiu de la poesia i al mecenatge dels bards gaèlics. La casa es va aixecar a Emain Macha, a la vora d'Armagh, un lloc simbòlic perquè la tradició hi situava el palau de Conchobar mac Nessa, el gran heroi que a principis de la nostra era hauria protegit l'Ulster, segons la tradició llegendària gaèlica, de tots els perills. El dia de Nadal del 1387, just deu anys abans de l'estada de Perellós, Isnel O'Neill va celebrar una gran festa en aquest palau. Era lògic, doncs, que els bards irlandesos, agraïts, cantessin les excel·lències de la seva nissaga i presentessin els O'Neill com els reis de tots els irlandesos d'Irlanda.

Ramon de Perellós no va estar gaire temps a l'illa i, sense parlar gaèlic, no va tenir temps d'adonar-se de tot això. Ni va entendre el rei Isnel, ni va ser capaç de situar-lo en el seu context. De fet podem disculpar Perellós, perquè va cometre el mateix error que havien comès molts dels anglesos, tot i que no pas tots, que governaven Irlanda, que hi residien des de feia més de dos segles, però que mai no van arribar a entendre el món i la cultura gaèliques. K. Simms, la gran historiadora irlandesa, ha posat en relleu l'enorme distància cultural que separava en aquest sentit Roger Mortimer, governador d'Irlanda i comte de la Marca i de l'Ulster, del rei Isnel, el seu gran rival. Mentre que R. Mortimer veia la seva missió a Irlanda amb els ulls d'un lector de les novel·les de la matèria de Bretanya, el rei Isnel tenia com a referents els grans herois mítics de l'antiga poesia irlandesa. El rei Artús i els cavallers de la Taula Rodona per una banda i, per l'altra, Conchobar mac Nessa. Són dues perspectives diferents que era molt difícil, per no dir impossible, que es poguessin conciliar. De fet la distància que separava el governador d'Irlanda del rei de l'Ulster era la mateixa que separava Isnel O'Neill del vescomte de Roda. El retrat del rei Isnel que es fa, entre línies, en el *Viatge al Purgatori de sant Patrici* no podia coincidir, per tant, amb el que es va escriure en el *Annals de l'Ulster* en ocasió de la seva mort (1403).

Gran rei de l'Ulster i un home valent i ple de coratge, que els homes savis i els pelegrins d'Irlanda pensaven que assumiria la corona reial d'Irlanda en virtut de la destresa de les seves mans, la noblesa de la seva sang i també l'excel·lència de la seva hospitalitat.

És evident que Perellós no hagués qualificat mai d'excel·lent l'hospitalitat del rei de l'Ulster.

Quan Perellós el va conèixer feia tres anys de la gran expedició militar del Ricard II d'Anglaterra a Irlanda. En principi, els resultats d'aquesta iniciativa van ser positius, perquè bona part dels reis de la Irlanda rebel van retre homenatge al rei d'Anglaterra: el pare de Niall Óg O'Neill ho va fer el mes de gener del 1395, i el seu fill ho va fer el 16 de març. Els efectes, però, es van esvaïr de seguida i els enfrontaments entre els uns i els altres van tornar a generalitzar-se. Per això Perellós assenyala en el seu relat que els irlandesos rebels són molt bons guerrers i que el rei

d'Anglaterra, «encara que s'hi hagi enfrontat diverses vegades, mai no ha pogut dominar-los». El 1395 semblava que s'havien fet les paus, però dos anys més tard, quan Perellós va visitar Irlanda, tot se n'havia anat en orris. De fet el 1397 va esclatar una guerra entre Niall Óg O'Neill i el clan dels O'Donnell pel control de l'Ulster. El pelegrinatge de Perellós al Loch Deirgeirt va coincidir, però, amb un període de calma en aquesta guerra *inter hibernicos*.

UN POBLE NÒMADA

Els 'irises' de Perellós vivien de forma seminòmada en una societat rural, sustentada en una agricultura de subsistència i en una ramaderia amb un pes específic molt superior. No sembraven blat, sinó civada. (En països tan humids com Irlanda, o com bona part d'Escòcia, el cultiu de la civada donava molt millors resultats que no pas el del blat). Els animals, però, no en podien menjar, de civada, i s'havien de conformar amb fulles de grèvol torrades per eliminar les espines, i amb l'herba de les pastures. A un cortesà de costums i de paladar tan refinat com el de Perellós el pa de civada li devia semblar una aberració, perquè es tracta d'un cereal que, com la seva pròpia etimologia indica, era l'aliment que en el continent es donava com a pinso als animals, en especial als cavalls. Al llarg de l'edat mitjana el pa de civada va ser o bé una necessitat en èpoques de carestia alimentària; o bé, en el cas dels ermitans i dels ascetes dels deserts, una tria penitencial o bé un trist exemple de cuina pobra i poc refinada, que és com s'interpreta en el *Viatge al Purgatori de sant Patrici*.

La ramaderia tenia moltíssima importància en el *modus vivendi* de la Irlanda gaèlica. Perellós ho diu de forma ben clara: «la seva vida es basa només en la carn», sobretot la de bou i la de porc. Aquesta dependència determinava l'emplaçament i fins i tot la construcció de les seves cases — que Perellós anomena 'hostals' —, que s'aixecaven al costat dels ramats. Tot i que en el relat no es dona cap descripció dels seus habitatges, cal pensar en edificacions construïdes a còpia de fusta, fang, encanyissades, branques i palla. (Les construccions d'aquesta mena tenien l'avantatge de ser tan fàcils i ràpides de construir com de destruir i d'abandonar en cas, per exemple, d'un atac per sorpresa). Quan l'herba de les pastures

s'acabava, els irlandesos que Perellós va conèixer se n'anaven cap a una altra banda a la recerca d'herba fresca per als ramats.

Pot donar la impressió que aquesta havia estat sempre la manera de viure tradicional dels irlandesos rebels, i de fet tot fa pensar que aquesta era la imatge que se'n devia emportar Perellós de retorn cap al continent, però no era ben bé així. En realitat només era la forma de viure que molts 'irises' del nord de l'illa van haver d'adoptar, forçats per les circumstàncies, al llarg del segle XIV. En efecte, com a conseqüència dels estralls tant de la pesta negra com de les contínues guerres entre els 'irises' rebels i els anglesos, o entre els diversos clans de la noblesa irlandesa, les zones rurals van sofrir una gran pèrdua de població i al final va acabar essent més econòmic tenir-hi ramats que no pas llaurar els camps. Moltes antigues terres de conreu van acabar convertint-se en pastures i els antics pagesos, o els seus descendents, van passar d'una vida sedentària a una de nòmada. Això és el que descriu Perellós, sense, però, ser conscient de les causes i de l'abast d'aquest fenomen, a les planes del *Viatge al Purgatori*.

ELS IRISES, HOMES DE PORC I DE BOU

Com ja hem vist, Perellós va poder assistir a una gran festa el dia de Nadal, ja de tornada de la seva entrada al Purgatori de Sant Patrici, i, tot i que una diada com aquesta era, en una cort de l'Edat Mitjana, una autèntica exhibició de poder i de luxe, el testimoni que n'ofereix el seu relat és del tot decebedor. És cert que el rei Isnel va celebrar el banquet de Nadal rodejat de tot de cavallers, clergues, bisbes, abats i grans senyors, però ni els aliments van ser, almenys als ulls de Perellós, de luxe ni la vaixela ni la coberteria devien ser res de l'altre món, perquè no en parla enlloc. Si no es parava taula, perquè, de fet, de taules no n'hi havia, era gairebé impossible que la gastronomia i l'etiqueta dels 'irises' poguessin generar gaires elogis de la ploma de Perellós. En comptes de taules els 'irises' s'acontentaven fent, en el seu lloc, una enramada a còpia de joncs estesos per terra. El menjar es transportava no pas en plates, sinó penjat de dos bastons, a la manera dels semalers. I com el lector pot suposar, els cambrers anaven, segons assegura Perellós, mal vestits. A banda del fet que com a mínim no es parli enlloc de la brutícia dels cambrers, l'única

nota positiva, i higiènica, és que prop de l'enramada on menjava el rei hi posaven unes herbes molt fines per netejar-se la boca (i potser també les dents). Als ulls d'un home acostumat a menjar a les millors taules d'Europa, tot plegat li devia causar una impressió d'una rudesia i d'una rusticitat difícils de superar.

El dia de Nadal el rei Niall Óg O'Neill va demostrar també la seva força i el seu poder regalant menjar. Per una banda va fer arribar al vescomte de Roda i a la gent del seu seguici un bou sencer acompanyat d'un cuiner de la cort perquè l'hi preparés a la manera irlandesa i, a més, li va enviar també —sembla que a tall d'entrant— unes *delikatessen*: una mena de neules de civada que, malgrat el seu color negre i un aspecte d'entrada molt poc atractiu, van acabar agradant prou a R. de Perellós. Per altra banda, el rei de l'Ulster va distribuir carn de bou entre les classes populars o «pobres gents», tal com se les anomena en el relat del viatge. En el primer cas el rei tracta, o com a mínim això és el que intenta, amb deferència un visitant estranger d'alt rang, mentre que en el segon fa més aviat un acte de caritat envers les classes humils per garantir la salvació de la seva ànima.

Perellós, que devia haver tastat i assaborit moltes vegades els grans vins de la Borgonya, entre ells el de Beaune, o els de Bordeus, a la cort dels reis de França i a la cort papal d'Avinyó, repeteix tres cops que els irlandesos no beuen vi, sinó aigua o, en el cas dels grans senyors, llet o el «brou de la carn». Aquesta afirmació ha cridat l'atenció dels historiadors irlandesos dels nostres dies que s'han ocupat del *Viatge al Purgatori de Sant Patrici*, perquè hi ha molts d'indicis de la importació de vi a Irlanda des de temps molt reculats. En el segle XII, per exemple, Gerald de Gal·les afirmava que, tot i que a Irlanda no hi havia vinyes, hi arribava molt de vi procedent de la zona de Peiteus (*Topographia Hibernica* I,6). I al port de Drogheda, per on Perellós havia passat, hi arribaven sovint naus carregades de bótes del famós claret de Bordeus. Encara que la major part del vi es devia consumir a les cases dels conqueridors anglonormands, els habitants de la Irlanda gaèlica també en bevien, encara que amb menys freqüència a causa del seu preu, que solia ser alt. De vegades el que es bevia en els àpats dels 'irises' era de tan baixa qualitat que les fonts documentals de l'època

parlen més d'un cop d'un vi «improbabile inter anglicos», és a dir un vi que els anglesos s'haguessin negat a beure.

L'estada de Perellós a Irlanda devia coincidir, per tant, amb una època en què el preu del vi era tan elevat que ni tan sols Niall Óg O'Neill podia permetre's el luxe d'oferir-ne als seus convidats el dia de Nadal. (En canvi, és molt probable que Perellós pogués tastar vi tant a la taula dels comtes de la Marca com a la de John Colton, l'arquebisbe d'Armagh). L'alternativa al vi com a beguda era la llet o el brou per a les classes altes, dos productes fàcils d'aconseguir en una societat en què la ramaderia tenia un pes tan important. Les classes populars —els 'comuns', com també les anomena Perellós— s'havien, però, de limitar a beure aigua. (Per entendre bé la importància que dona Perellós a aquests detalls cal tenir en compte que l'aigua i la llet són dues begudes naturals, mentre que el vi és un producte artificial. Perellós, per tant, retrata en aquest sentit els irises com un poble rústic i selvàtic). També ha cridat l'atenció dels historiadors irlandesos la manca de referències en el relat al consum de begudes alcohòliques d'altra mena com ara el vi amb mel, l'*ale* (cervesa feta amb ordi maltat) i fins i tot el *whiskey*, que aleshores ja es començava a consumir. En els monestirs, per exemple, se solia oferir als vianants, o als pelegrins cervesa i *ale*, a més de vi. Si Perellós no en parla deu ser perquè no li devien agradar gens.

Perellós presenta els irlandesos com un poble dedicat molt més a la ramaderia que no pas a l'agricultura: no sembren mai blat —una afirmació en realitat un pèl precipitada, perquè els irises cultivaven cereals— i, en canvi, viuen rodejats de grans ramats de bous, de vaques i de cavalls. En la seva dieta predominava, per tant, la carn de bou, molt apreciada pel rei Isnel, i la de vaca, i, tot el que el passatge en què se'n parla és ambigu, és possible que fins i tot mengessin carn de cavall. De les vaques n'obtenien, com ja hem vist, llet i també mantega. Quan Perellós assenyala que el pa no formava part de la dieta habitual de la vella Irlanda es refereix al pa de blat. Al principi del relat, quan parla del «primer successor de sant Patrici», explica quina mena de pa se solia menjar a Irlanda: el pa sec de civada, que deu ser el *cake* de civada que durant segles ha format part de la dieta típica de la cuina tradicional irlandesa.

Hi ha un altre aspecte de la descripció del banquet de Nadal en el relat del vescomte de Roda que crida l'atenció. Aquesta mena de celebracions, que comptaven amb la presència i l'actuació de bards i de músics, tenien una gran importància en la cultura gaèlica. El rei Niall Óg, a més a més, era un gran protector, com el seu pare i el seu avi, de la poesia i dels poetes irlandesos. A Perellós, però, la música cèltica no li devia cridar gens l'atenció, perquè no en fa ni el més mínim esment. Sembla com si la seva oïda, acostumada a les delicadeses de l'*ars nova*, que tan de moda estava en aquells moments a les corts dels reis de França i d'Aragó, o a la dels papes d'Avinyó, fos insensible a la música tradicional irlandesa. (Guerau de Gal·les, en canvi, canta les excel·lències de la música irlandesa a la *Topographia Hibernica* (III, 11), i presenta els músics irlandesos com els millors del món. Gerald de Gal·les, però, era un monjo que potser no coneixia gaire més que el cant gregorià, mentre que Perellós era un cavaller que és molt probable que fins i tot tingués formació musical, però que només devia tenir orelles per a la música de moda en aquells moments a Catalunya i a la resta d'Europa: l'*ars nova*).

La cuina irlandesa li devia fer la mateixa impressió que la música del país, tot i que en aquest cas almenys en va parlar. El rei Niall Óg va tenir el detall de fer-li arribar carn de bou tan bon punt va entrar a les seves terres, i el dia de Nadal, com acabem de veure, li va regalar un bou sencer i fins i tot li va cedir un dels seus cuiners. Dels llavis, o de la ploma, de Perellós no surt, però, ni el més mínim elogi de la carn de bou, encara que la hi cuinés un 'coc' del rei de l'Ulster. Em sembla que el silenci de Perellós s'ha d'interpretar com una crítica implícita. Un cortesà de gust refinat, acostumat a la carn de caça, sobretot de volàtils, i a les subtils de la cuina dels reis i dels papes, no podia trobar gaire saborosa la carn de bou o de porc. Per Perellós la predilecció, fins i tot a la taula dels reis en les més grans festes, dels 'irises' per aquestes carns era una altra manifestació de la seva rudesia, en aquest cas alimentària o gastronòmica. En aquest sentit, per Perellós els 'irises' a l'hora de menjar no eren res més que «hommes de porc et de boeuf» («homes de porc i de bou»), una expressió despectiva encunyada a França el segle XVII per desqualificar, en tots els sentits, els habitants i la cuina de les zones rurals franceses.

Si situem el banquet que descriu Perellós en el calendari litúrgic medieval s'entendrà millor la seva insatisfacció. Cal tenir en compte que la festa de Nadal era, a tot arreu, el dia de consum de carn per excel·lència. (Per aquesta raó a Catalunya i a la major part de l'Europa medieval, amb l'excepció de Castella, la nit de Nadal era dia de dejuni). Que en una data tan important com aquesta només se servís carn de bou a la cort del rei Isnel no era, ni de bon tros, un bon senyal.

MENJARS GROSSERS I MENJARS PRECIOSOS

Per acabar d'entendre bé les observacions de Perellós sobre l'alimentació dels 'irises' pot ser molt útil el recurs a l'obra enciclopèdica de Francesc Eiximenis, que tant va arribar a escriure sobre gastronomia i alimentació. Com a moralista Eiximenis distingia entre els menjars 'preciosos', propis de les classes altes, i els menjars 'grossers', propis de les humils. Els menjars 'grossers' eren els aliments bàsics i primaris de la cuina de subsistència, cuinats de la manera més simple possible: els alls, les cebes, el bou, el porc o el pa d'ordi, o de civada. Els menjars 'preciosos' eren els propis de la cuina més refinada: les llaminadures com els torrons o els bunyols, el formatge, o la carn, sobretot la de caça, rostida i cuinada amb abundància d'espècies i de salses. El vi, i encara més si era de la Borgonya, era un aliment 'preciós', en contraposició amb l'aigua, que era una beguda 'grossera'. La carn fresca i d'animals joves era la base de plats 'preciosos', mentre que la carn d'animals vells, com, per exemple, el bou, era la base de plats 'grossers', que poques vegades se solien consumir rostits, perquè les carns se salaven per poder anar-ne menjant al llarg de tot l'any.

Hi ha una història del *Dotzè del Crestià* d'Eiximenis que explica de forma molt clara la diferència entre aquests dos models alimentaris, i que ahora ajuda a entendre la imatge que Perellós es devia fer de la cuina dels 'irises'. En aquesta història el rei de Sabbà serveix diversos cops als ambaixadors d'Oresten, rei de Sicília, «carn de bou, i de vedell, i de moltó, i conills i llebres» (capítol 528 del *Dotzè*). Els ambaixadors sicilians se'n queixen, perquè no estan acostumats a uns menjars tan grossers. Per calmar les seves lamentacions, un cavaller, súbdit del rei de Sabbà, atribueix la conducta poc viril del rei Oresten al consum d'aliments i plats massa preciosos, mentre que el rei de Sabbà és un gran guerrer «que

necessita tenir la carn dura i forta i ha de menjar, per tant, aliments grossers, no pas preciosos». El rei de Sabbà és un rei de la mateixa mena i, per tant, del mateix tipus d'alimentació que Niall Óg O'Neill i els irises de la Irlanda «inter hibernicos».

Lloant els hàbits alimentaris del rei de Sabbà Eiximenis parla com un moralista. I el mateix fa quan critica el refinament i els excessos de la cuina de les classes aristocràtiques i benestants, la cuina que, en canvi, agradava a un cortesà com Ramon de Perellós. A diferència d'Eiximenis, un cuiner, o un metge, de la cort hagués defensat, sense moralismes i amb arguments científics els gustos culinaris de les classes altes i el seu rebuig de les carns grosseres, com la del bou o del porc, molt nutritives, però de mal pair i, per tant, no gens adequades per a l'aristocràcia, a qui li convenien més les carns suaus i fàcils de digerir dels animals volàtils. El passatge següent d'un tractat de cuina anònim, escrit en llatí a Itàlia a principis del segle XIV, ho il·lustra amb una claredat meridiana:

Cal posar en relleu que hi ha aliments convenients i adequats a les persones nobles i riques, que viuen lluny de les angoixes i maldecaps de la vida quotidiana. Aquest és el cas dels faisans, els pollastres, els capons, les llebres, els cabrits i els conills cuinats de maneres diverses i variades. I hi ha, en canvi, d'altres aliments que són més adequats per a les persones robustes que viuen del treball, com és el cas de la carn de bou i de moltó, el porc salat, el cèrvol, els pèsols, els fesols, el pa d'ordi i el que és fet amb forment.

Aquest text el devia escriure un cuiner empeltat de metge, o un metge empeltat de cuiner. El model alimentari que s'hi defensa es va crear des de les facultats i els llibres de medicina de l'edat mitjana. En el fons el que s'hi planteja és una jerarquia alimentària paral·lela a la social que Massimo Montanari ha estudiat molt bé: uns plats i uns aliments refinats, els més adequats per a l'oci i el treball intel·lectual, i uns aliments grossers, que calmen la fam, però que no generen plaer, més adequats al tipus de vida i a la constitució física dels pagesos i dels treballadors manuals.

Les observacions i les notes gastronòmiques del *Viatge al Purgatori* s'han d'entendre a partir d'aquest model. El que a Perellós li agradava, el que estava acostumat a menjar, eren les mateixes carns que demanaven els ambaixadors del rei Oresten, és a dir els faisans, pollastres o llebres

cuinades de maneres diverses i variades, per exemple a l'ast, i acompanyades de salses ben especiades. La carn havia de ser, per descomptat, sempre tendra i fresca. En canvi no li agradaven els plats propis de les classes baixes, com la carn de bou o de porc, que a les zones rurals es menjava, sobretot, salat, o el pa d'ordi o, en el cas dels irises, de civada, és a dir just el menú que el dia de Nadal del 1397 es va servir a la cort del rei de l'Ulster i que Perellós recorda amb indiferència.

Hi ha una escena molt divertida de *Nit de Reis (Twelfth Nigth)* de W. Shakespeare en què es posen en relleu els prejudicis aristocràtics contra la carn de bou. Andreu Careixut (Andrew Aguecheek), un personatge secundari, es lamenta, al principi de l'obra, de la seva manca d'agudesesa i, en definitiva, d'intel·ligència, que atribueix al consum excessiu de carn de bou. El seu bon amic Tobies Rot li dona tota la raó sense dubtar ni un moment:

—De vegades em sembla que no tinc més agudesesa mental que un cristià, o que qualsevol home, però, és clar, jo menjo molta carn de bou, i em sembla que això disminueix l'agudesesa.

Senyor Tobies: —No en tinc cap dubte.

Andreu Careixut es mostra, al llarg de tota l'obra, com un home ignorant i grosser. Shakespeare atribueix les seves poques llums a una alimentació més pròpia d'un pagès que no d'un cavaller, una alimentació que, com s'assegura en el llibre de cuina italià que he citat més amunt, estava destinada a la gent que s'havia de guanyar la vida amb el treball de les seves mans, patint en les seves carns les angoixes i els maldecaps de la vida quotidiana. Hi havia, en definitiva, carns subtils i delicades, reservades a les taules aristocràtiques i a les ments més cultivades, i carns greixoses i pesades, com la de bou, més adequades per a ments rudes i per a les taules de les classes treballadores, per exemple, les dels pagesos. I als ulls de Perellós tant els irlandesos rebels com el mateix rei Niall Óg O'Neill del *Viatge al Purgatori* no són res més que uns pagesos perduts en un racó de món tan exòtic i tan llunyà, als ulls de Perellós, com la Il·líria en què transcorre l'acció de *Nit de reis*.

El pa de civada estava, és clar, a l'alçada de la carn de bou i, almenys d'entrada, tampoc no podia agradar a Perellós, acostumat com estava a menjar pa d'un blanc immaculat, fet amb blat pur. El pa de civada, que també es consumia a Escòcia, era de color negrós, com tots els pans fets amb cereals com ara l'ordi, l'espelta o el mill, que no tenien el prestigi del blat. Aquests pans de segona categoria, propis de les zones rurals, a les ciutats només es menjaven, i ben a contracor, o bé en temps de carestia, o bé com una pràctica ascètica.

De l'estada a Irlanda la memòria gastronòmica de Perellós només en va recordar una experiència positiva: dues fogasses de civada, primes com una neula, estireganyoses com si fossin massa de pa, de la textura de la terra i tan negres com el carbó. Devia ser una menja molt apreciada pels irlandesos, perquè es tracta d'un regal que li fa arribar, el dia de Nadal, el rei Isnel, potser conscient que a la seva taula hi faltaven, en una festa tan notable, el vi i el pa de blat que tant agradava als anglesos i a la gent del continent. Tot i que ni l'aspecte, ni la matèria prima, ni el color prometien gaire, per no dir gens, el resultat va ser molt més satisfactori. Perellós ho diu de forma ben clara: «però eren ben saborosos». Per una vegada, però només per una vegada, Perellós va saber deixar de banda els prejudicis de classe i va reconèixer la vàlua de la cuina de la vella Irlanda.

Xavier Renedo Puig